

עומקא דפרשה

- מה ה' אלקיך שואל מעמך
- אשרי אדם מפקח תמיד
- מוציא ש"ש לבטלה
- יראה ושבת
- הקרו בויית
- מלחמתה של תורה

- יראת העונש והרוממות
- עקב ענוה יראת חטא
- יראה ע"י ברכה
- לפניו נעבוד ביראה
- ליקוט בענין היראה
- שער הציון

פר' עקב - בעניני מצות היראה
בס"ד ערש"ק י"ט מנחם אב תשע"א

עקב ענוה יראת ה'

יראת העונש ויראת הרוממות

הרב אלחנן בונם קנטור

הרב ה. הסגל

בפרשתנו נאמר (י ב): ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'. והגמ' בברכות (לג): הק' אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא וכו' ותיצרה אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא. ויש לפרש כוונת הגמ' "לגבי משה", היינו משה שנאמר עליו (במדבר יב ג): "והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", ובירושלמי (שבת פ"א ה"ג) איתא: א"ר יצחק בר אלעזר מה שעשת חכמה עטרה לראשה עשת ענוה עקב לסולייסה, דכתיב ראשית חכמה יראת ה' וכתוב עקב ענוה יראת ה'. ולפי"ז יש לבאר דמי שיש בו מדת משה שהוא עניו, לגביו מדת היראה היא דבר קטן, כמו שכתב הירושלמי דלגבי העניו הוי היראה כעקב לסולייסה.

כתיב בקרא "את ה' אלקיך תירא", והנה מדברי הרמב"ם בס' המצוות (מ' ד) נראה דמצוה זו קאי על יראת העונש וז"ל "והמצוה הרביעית היא שצונו להאמין יראתו יתעלה ולהפחד ממנו ולא נהיה ככופרים ההולכים בקרי אבל נירא ביראת ענוש בכל עת והוא אמרו יתעלה את ה' אלקיך תירא", וכן נראה מדברי החינוך (מ' תל"ב) שכ' וז"ל "מצות יראת ה', להיות יראת ה' על פניו תמיד לבלתי נחטא, כלומר שנירא ביאת ענושו ולא יהיה לבבנו בלי יגור אליו כל היום, ועל זה נאמר את ה' אלקיך תירא".

והביאור בזה נראה שהיראה נקנית ע"י רוב חכמה כמ"ש הרמב"ם בהל' יסוה"ת (פ"ב ה"ב) וז"ל והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ וכו', וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד וידע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה ומעוטה לפני תמים דעות עכ"ל. ומבואר שע"י ההתבוננות הרבה בחכמה עד כדי כך שיגיע אל כתר החכמה מזה יולד בו היראה, אבל יראה זו צריכה להביא את האדם להכרה שהוא בטל ומבוטל ואינו כלום מול מציאות ה' כלשון הרמב"ם בריה קטנה שפלה לפני תמים דעות, וכאשר בא להכרה זו שהיא הענוה, היראה היא מילתא זוטרתא לבטל רצונו ודעתו מול ה', כיון שיש בו כבר ההכרה שהוא בטל ומבוטל לפני ה' כמו שאמר משה (שמות טז ז) "ונחננו מה".

אמנם מאידך בדברי הרמב"ם ביד החזקה משמע דמייירי הפס' ביראת הרוממות, שכ' שם (הל' יסוה"ת פ"ב ה"א ב) "הא-ל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה ממנו שני ואהבת את ה' אלקיך ונאמר את ה' אלקיך תירא, והיאך הוא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך ולא קץ וכו' וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו וירא ויפחד וידע שהנו בריה קטנה שפלה אפלה עומד בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות", ובלשונו כאן לא נזכר ענין העונש רק ענין היראה מגדולתו ורוממותו של הקב"ה שזו היא יראת הרוממות, וצ"ב במה ששינה פירושו.

ואולי בזה אפשר קצת להקל על התמיהה הגדולה שתמהים הכל על זו הגמ', מה משמיענו בזה משה באומר מה ה' שואל ממך כי אם ליראה, שלגבי הוא דבר קטן, הלא בשבילנו הוא דבר גדול, והלא לא דבר בזה אלא לעם ישראל ולא לעצמו. ולפי הגמ' י"ל שזוהי כוונת הגמ' שאף שהיראה היא ודאי דבר גדול מאד והיא עטרה לראשה של החכמה, אבל אם יהיה לך את הענוה יהיה לך היראה לדבר קטן. ואף שהענוה אף היא לא דבר קטן וידוע ומוכר שלא קל כלל להשיגה, מ"מ יש לפרש שהיראה היא דבר שהוא מחוץ לאדם שנראה יותר כדבר קשה להשיגו ורחוק מן האדם, משא"כ הענוה היא דבר שבתוך האדם עצמו שצריך למצוא בעצמו ובמידותיו שלא יתנשא ולא יחשיב עצמו וירגיל עצמו במדת הענוה וע"י כך יבוא בקלות ליראת שמים.

אמנם באמת לכאן מוכרח דמצות את ה' אלקיך תירא כוללת את ב' מיני היראה, דאל"ה מנין המקור לחיוב אופן היראה השני, ורק דהרמב"ם במקום א' פ' אופן יראה א' ובמקו"א פ' אופן ה'.

ושמחתי מאד למצוא כדברים האלה בזה"ק בתיקונים (י) הובא בראשית חכמה (שער ג) וז"ל וענוה קטירה בדחילו הה"ד עקב ענוה יראת ה', מאן דאית ביה יראת ה' איתתיה ליה לידי ענוה דאיהו עלאה דיראת ה' עקב לגבה, ודא דרגא דמשה דאתמר ביה והאיש משה ענו מאד, ובגין דאיהו יראה עקב לגבה, אוקמוה מארי מתניתין יראה מלה זוטרתיה היא לגבי משה עכ"ל.

ויש לבאר בזה יותר, דהנה ידוע דשם הויה הוא מידת הרחמים, וכינוי 'אלקים' הוא מידת הדין, ולפי"ז יל"פ דבמש"כ את ה' וכו' תירא - היינו יראה הרוממות, שירא מגדולתו הנוראה ורוב טובו של הקב"ה, ומש"כ את וכו' אלקיך תירא, היינו יראת העונש, ד'אלקיך' הוא מדת הדין המענישה לחוטאים.

כתב בשערי תשובה פ"ג (ט) וז"ל יסוד השכר ושורש הגמול חלף העבודה בקיום מצות עשה וכו' אולם ימצא דרך בשכר הנזהר מעבור על מצות ל"ת אשר השיג ישיג לשכר עושה מצוה, כגון אם הוכן והזדמן דבר עבירה לידי האיש, והתאוה תאוה לדבר ערוה וכבש יצרו, כי זה מעיקרי יראת השי"ת וכו', גם השכר הזה עיקרו ויסודו מצות עשה שכבש יצרו ביראת אלקים כמו שנאמר (דברים י כ) את ה' אלקיך תירא.

והנה לכאן באמת ישנו חילוק מהותי בין ב' מיני היראה, והוא, דיראת העונש היא יראה שאין בה מטרה עצמית כלל, רק היא אמצעי שצונו בו הקב"ה כדי למשוך לבנו לקיים מצוותיו, [שע"ז נזכה לכל טוב נצחי בעוה"ב], וכן נראה מלשון החינוך שהו"ל, אך יראת הרוממות יש בה ענין מהותי בפני עצמו, דעצם היראה הזו מפני רוממות הבורא יתברך הוא דבר שמביא את האדם אל שלימותו בעולמו, כיון דכך הוא האמת שראוי לאדם לירא יראת הרוממות מגדולתו של בוראו.

ומצאתי שמפורש כן בכתוב פס' שמות (א יז) ותירא את המילדת את האלקים ולא עשו כאשר דבר אליהם מלך מצרים ותחיין את הילדים, [יש להעיר ששלא יתהוה זו גבורה שלא פחדו ממלך מצרים ושמו נפשם בכפם להצלת הילדים, אלא שהפחד שלהם ממלך גדול יותר, מלך מלכי המלכים הכריעה את פחדם ממלך מצרים], ובשכרם (פס' יא) כתיב "ויהי כי יראו המילדת את האלקים ויעש להם בתים", הרי שהשכר אינו על עצם מה שלא שמעו בקול מלך מצרים, אלא "כי יראו", והיינו כדברי רבינו יונה שהשכר אינו כי אם על היראה.

ולפי"ז יש לבאר אמאי מצינו דבכל המקומות שהזוהרה התורה במצוות פרטיות על היראה, כתיב הלשון 'יראת מאלקיך' (ולא ויראת מה), דהוא משום דבכל מקומות אלו עיקר האזהרה על היראה הוא בכדי שנפרוש מן החטא הנזכר שם, ולזה העיקר הוא הלא יראת העונש שמטרתה להפריש האדם מן החטא, ולכן הוזכר שם דוקא 'אלקיך' שהוא מדת הדין. וכן מצינו בל' הפס' בסוף קהלת (י"ב ג) "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם", דגם שם מוזכר רק יראה מהאלקים, וגם בזה יש לפרשו ע"ד הנ"ל, דמאחר והזוהרה היראה כדי שישמור האדם את המצוות, הרי שיש להזכיר דוקא יראת העונש.

עוד יש להעיר בענין מצות יראת העונש, דבכל המקומות שנכתבה יראה זו הוזכר דוקא לירוא מהקב"ה עצמו, ולא מצינו בשום מקום שנכתב לירוא מהעונש, כמ"ש בכמה מקומות ויראת מאלקיך וכתוב את ה' אלקיך תירא, וכתוב בצפניה (ג' ו ז) "הכרתי גוים נשמו פנותם החרבתי חוצותם מבלי עובר נצדו עריהם מבלי איש מאין יושב. אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר", והטעם לזה הוא משום דבאמת אין מצוה כלל לירוא מהעונש עצמו, רק המצוה היא לירוא מהקב"ה שאם יחטא יענישנו.

יראה ע"י ברכה

הרב אברהם גוטל

ועתה ישראל מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה וגו' והקשו בגמ' (ברכות לג): וכי יראה מלתא זוטרתא היא ות"י אין כלפי משה מילתא זוטרתא. ונאמרו בזה פרושים שונים איך מתורצת הקושיא הרי הציווי הינו לכלל ישראל ומה ת"י הוא כלפי משה ואכמ"ל.

ונהג חז"ל דרשו כאן עוד דרשה אל תקרי מה אלא מאה אסמכתא לתקנת חיוב מאה ברכות. ויש לברר מה השייכות של ענין מאה ברכות דווקא הכא על פסוק זה.

והנה בא' משיחותיו סיפר הגה"צ ר' שלום שבדרון זצ"ל ששאל את המשגיח הגה"צ ר' ליב חסמן זצ"ל מדוע צריך ללמוד מוסר ואין די בברכות שמברכים שהרי בכל ברכה מזכירין שהי"ת הינו מלך העולם וממלא אם הוא המלך חייבים לעשות רצונו וכו' ויצ"ח לימוד המוסר דאין לך מוסר גדול מזה. והשיב לו ה"אור יהל" דאה"נ אך בכדי להגיע לרמה כזו שכל ברכה תחזק את מצבו הרוחני צריך ללמוד מוסר היטב ועי"כ להגיע למצב שכל ברכה תגרום לחיזוק.

הנה בכך שידועים שברכה יכולה ואולי גם צריכה להביא לחיזוק בירא"ש, דרשת חז"ל מקבלת רובד נוסף: מה "מאה" [ברכות] ה"א שואל מעימך - כי זה יביא ליראה. לכן מובן מדוע דרשוהו דווקא הכא ודו"ק.

ושמעתי דלפ"ז אולי אפשר לישב נמי את הדבר הנראה קשה מאוד לבצוע, ונראה מהפסוק שהינו פשוט והוא דרישת התורה מהאדם ליראת שמים. דהנה לפי דרשת חז"ל ולהנ"ל הרי אפשר להגיע ליר"ש ע"י ברכות, א"כ מה כבר ה' דורש ממך רק שתברך כדבעי והירא"ש ממלא תבא והוא דבר השייך לכל אדם, ולכן נאמר בתורה "כי אם".

רק דיש לדון עפ"ז היאך הסבר זה נכנס בתי הגמ' אין כלפי משה. ובדוחק צ"ל דהכוונה היא כפשוטו דכלפי מרעה"ה יראה הוי מלתא זוטרתא ומה שלכאורה התורה דורשת זאת מכל ישראל וכלפי ישראל אינה מלתא זוטרתא זה מובן כנ"ל דע"י הברכות אפשר להגיע לירא"ש, ולברך הוי מלתא זוטרתא. ועדיין צ"ב.

וכאן מקום לשוב ולעורר על הגיית שם ה', שהוא הקיום של היראה, מצד הזכרת שם שמים במורא כראוי, וגם מצד עצם הברכה דהיא מביאה ליראה כנ"ל.

הנה נמצא ונשמע רבים דבהחפזם הוגים את אות "ד" שבשם אדנות בחולם בהברה ספרדית ואחרים שהוגים זאת בשווא אֲדָן ויותר המגדילים לעשות והוגים ה"ד" בחיריק אֲדָן ... וכמוכּוּן שאם במקום לברך את אדון העולם מברכים את אֲדָן העולם... יאה חסר בצורת הברכה וממילא מעבר לאי קיום דין ברכה, בוודאי שמפסיד את סגולת היראה הטמונה בה.

והי"ת יזכנו לברכו כראוי ולקבל ירא"ש במדה גדושה ע"י אותן הברכות.

לפניו נעבוד ביראה

הרב חיים לייב בלאט

בב' מקומות בתפילה מבואר ענין העבודה ביראה - א' בברכת מגן אבות בליל שבת "לפניו נעבוד ביראה ופחד. וב' - בברכת ותערב לפניך עתירתינו. שחותרים בחו"ל שאותך לבדך ביראה נעבוד. והלוא דבר הוא מה נשתנו אלו משאר ימים שבכולן נאמר עיבדו את ה' ביראה.

ונראה ע"פ דברי היראים במצוה ת"ט ות"י שמנה מצוה מיוחדת של מורא שבת ומורא מקדש. וסיים דאין הכונה למוראם אלא למי שצויה עליהם. וצ"ע דמצות יראה הוא מן המצות התמידיות ואין חיובם רק בשבת ומקדש. וי"ל דשיעור היראה המחויב הוא לפי גודל ההכרה. ובשבת שהוא לדעת כי אני ה' דודאי נוסף בו גודל ההכרה וכן במקדש שהוא ע"מ ושכנתי בתוך בני ישראל ועי"כ נוסף על היראה הפשוטה נוסף חיוב של מורא ממי שצוה על השבת ועל המקדש. וז"ל הבה"ל בראשית (עמ' ס"ו ד"ה איתא במד') כי בזה"ל בכל ש"ך נתעורר תוספת יראה בכל העולם עד שאמרו במס' דמאי דגם ע"ה אימת שבת עליו.

עוד י"ל תוספת היראה בשבת ומקדש ע"פ המב' בתוס' ב"ב כ"א. ד"ה כי בשם המדרש כשהיה רואה שכולם עוסקין במלאכת שמים ובעבודה היה גם היא מכוון ליראת שמים עכ"ל מבואר שהיה ב' מעלות הראשון שהיו כולם, והשני עוסקין במלאכת שמים ובעבודה, שהיה עסקי כל ישראל רק בעניני קודש ועוסקין. וי"ל דזהו יש ג"כ בכל שבת ששבתים מלאכת חיל ועסק כולם רק במלאכת שמים ומקדש. וזה גופא מושך לבו ליראת שמים. וזה ב' מטבע הברכה כי אותך לבד ביראה נעבוד דהוא משום שאין עוסקין בשאר ענינים.

ליקוט בענין היראה וסגולותיה

הרב מנחם וינטר

בריש מסכת אצילות... סוד השם ליראוי ובריתו להודיעם מהא אולפנא שאין הקב"ה מגלה סודיו כי אם ליראוי שאפילו אדם מישראל למד מקרא משנה וכו' ואין בו יראה לחנם צלל במים עמוקים וכל מה שטרח לחנם טרח. כי היראה סגולה לגילוי סודו.

יראת השם היא אוצרו. וכמו שהאוצר הוא סגולה לשמירת מה שיש בו כן היראה סגולה לזכרון ואם אינו עושה שמירה סימן שאין לו ערך לתורה שלמד כדי לשומרה. כי היראה סגולה לזכרון תורתו שלמד.

קב החומטין תפקידו לשמור את האוצר באוצר מפני המזיקים שבתוך האוצר שלא יתלע. כן תפקידה של היראת שמים לשמור את האוצר באוצר היראת שמים שלא ישתבש ויתקלקל. כי היראה סגולה לתורתו השמורה באוצר שלא תשתבש.

התורה היא שער לאוצר היראת שמים של האדם וכאשר יש לו רק תורה ללא יראת שמים דומה הדבר לשער ללא אוצר שאין חשיבות לשער זה. כי היראה היא השומר והמגן על התורה א"כ חשיבותו גדולה בשמירה על תורתו.

גבר דחיל חטאין וגבר בר אוריין מעלת דחיל חטאין יותר גדול וכן אמר לו מיעטת שבחבו כמו שמצינו בפסוק ויאמר לאדם הן יראת השם היא חכמה פרש"י יחידיה היא היראה בעולם. כי יראת שמים היא החכמה היחידה בעולם.

את האלוקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם. א. כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל הירא שמים. ב. שקול זה כנגד כל העולם כולו. ג. לא נברא כל העולם כולו אלא להיות לו לצוותא. כי היראה היא המשלימה את האדם ובשביל האדם השלם נברא העולם.

יומא עב: אוי להם לשונאיהן של ת"ח שעוסקים בתורה ואין בהם יראת שמים א"ל רבא לרבנן במטותא מיניכו לא תירתון תרתי גיהנם (להיות עמלים בתורה בעולם הזה ולא תקיימוה ותירתו גיהנם בעולם הבא במותכם ובעולם הזה לא נהנתם מעולמם) היראה הופכת את עמל התורה להנאה בעולם הזה ובעולם הבא.

וזאת התורה אשר שם משה. שם-סם היראת שמים היא אחי שופך את התורה לסם חיים או ח'ו' לסם המוות. ואמרו בברכות י' א' לעולם יהיה אדם ערום ביראה ועניין ערום מלשון ערמה והינו משום שאמרו כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו ומתקיימת והינו משום שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים והינו שהיראת שמים זה הדבר שהאדם עושה מעצמו אבל שאר הדברים נעשים בעזרת שמים. היראה היא סם-תרופה שהופכת מרע לטוב ומטוב לרע.

במדבר רבה פכ"ב שני חכמים עמדו בעולם א' מישראל וא' מאומות העולם אחיתופל בישראל ובלעם מאומות העולם ושניהם נאבדו מן העולם ולמה שלא היתה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפין אותם ויש להתקשות איך שייך לחטוף חכמה והרי כי השם יתן חכמה דהינו יחיב חכמתו ואחיתופל היה גדול בתורה אלא הענין שהבטיחו חז"ל יגעתי ולא מצאתי אל תאמין כי מסגולת התורה שכל המתייגע סופו שידע אבל הלומד ואין בו יראת שמים ובטעמא דקרא הוסיף עוד צורות של הלומד שלא כרצונו יתברך הלומד בת"ב או בשבת לאור הנר או בימי אבלות או לאור הנר הנעשה באיסור והלומד או מהרהר במבואות המטונפים נקרא חוטף את החכמה לעצמו ולא מהקב"ה וחכמה כזו לא תצלח ואדרבה נהפכת להם לסם המוות. כי לימוד התורה ללא יראה הופך את לימוד התורה לחטיפה.

באבות דרבי נתן פכ"ב חכם וירא חטא הרי זה אומן וכלי אומנותו בידו. חכם ואינו ירא חטא הרי זה אומן ואין כלי אומנותו בידו. אינו חכם אבל ירא חטא אין זה אומן אבל כלי אומנותו בידו. מצינו כי היראה הם כלי אומנותו של החכם שהוא האומן.

ומהו המושג של ירא חטא שאינו ביראת שמים והענין כי מסגולת העבירה שמביאה עונש והוי שני דברים שלא מתנתקים והם סם המוות לגוף ולנפש ולכן אפילו עבירה בשוגג צריכה כפרה כי העבירה אש שאוכלת ללא הבחנה ומחסדו יתברך שעי' הקרבן נמחקת העבירה ומצינו בפוסקים שאפילו באונס העבירה מטמטמת את הלב (אלא א"כ היה מחויב לעשות כן מצד פקוח נפש שאז זכות המצווה תגן עליו שלא יזיק לו) והינו הענין של ירא חטא הוא האדם שמאמין אמונה חושית בכוחו הדרגתי של העבירה ומשום כך הוא נמנע וכהמשל שכתב מרן הסטייפלר שאם ידע האדם כי חילול שבת הוא כמו מחלת סרטן או האוכל מאכל מסוים יש חשש שיקבל מחלה קשה וכי יעז לעשות כזה דבר הוא ענין ירא חטא כי אומנותו חזקה ושלימה בהקב"ה והוא קרוב יותר להשם וכל כמה שהאדם קרוב יותר להשם כך השם קרוב אליו כמו שנאמר קרוב השם לכל קוראיו לכל אשר יקראהו באמת. וככל שהאדם מתיירא מן העבירה כנגד זה שומרים אותו מן השמים. וכל שיראתו חלושה כך שמירתו מן השמים עליו חלושה. ומזה נבין את לשון ספר המצוות במצוה ד'... שציונו להאמין יראתו יתעלה ולהפחד ממנו. ומהו הענין של אמונה ביראה אבל למבואר לעיל זהו הענין להאמין בכוחה ההרסני של העבירה וזה שימנע אותו מן החטא ואין בזה משום יראת העונש אלא יראת הרוממות.

(מלוקט ע"פ ה"אורחות יושר")

יראת העונש ויראת הרוממות

בפירוש מילת "יראה", יתכנו ב' ענינים, הא' חרדה ופחד, כגון מאויבים או מחיה רעה, וכ' האברבנאל (עקב) שהיא באה מהנפש החיונית. והב' היא מנח השכל המכיר במעלת דבר נורא [וכמ"ש ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה, מה נורא המקום הזה]. וביאר שהמין הראשון, ביראת ה' הוא יראת העונש, והמין השני הוא יראת הרוממות. ועי' מס"י פכ"ד.

שי הר"ן (דרוש י') ועוד מפר' (עי' לק' בד' האברבנאל והכוה"ק) דאיכא לתרווייהו בעבודת היראה, דמ"מ בעינן גם ליראת העונש. והביא מסוטה (כב.) לא תיתני פרוש מיראה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. וכ"מ מהזהר שהביא החרדים (פ"ט) שבפר' ויקהל אי' למדחל מעונשא וכו', ובהק' בראשית אי' דעיקר היראה היא הרוממות (כדלק.). [וגם דוד אמר (תהלים קיט) סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי ופירש"י מפורעניות גזירותיך].

אבל החוה"ל (אהבת ה' פ"ו) כ' דהירא מעונש הוא מקצר בעבודת האלקים, והוא מה שהזהירו ממנו רבותינו ז"ל, אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס. וראייתו ממגילה (כה:) דאין קוראים ברכות וקלות דלמא אתו למעבד מיראה, עי"ש.

ועי' ברמב"ם הל' תשובה פ"י דאין ראוי לפרוש מהעבירות כדי להנצל מהקללות או כדי שלא יכרת מעוה"ב, שאין עובד את ה' על דרך זה אלא עמי הארץ והנשים והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה, עכ"ל. [ולא הזכיר כאן יראת הרוממות כלל]. ועי' במפרש בהל' יסוה"ת (פ"ב) שהן ב' מדרגות ביראה, יראת העונש היא יראת עמי הארץ וכו', והחלק השני היא היראה האמתית כשיתבונן במעשה האל וכו'.

וההכרח שיראת הרוממות היא האמתית משום שיראת ה' צריכה להיות משולבת באהבת ה' כדחז"ל (ספרי ואתחנן לב) אין לך אהבה במקום יראה ויראה במקום אהבה, אלא במדת המקום. ולכן בתחילת הפר' נא' כי אם ליראה... וללכת... ולאהבה אותו. וא"כ ע"כ דהיראה האמתית היא יראת הרוממות בדברך זו שייכת גם אהבה, משא"כ ביראת העונש. ועי' קנאת סופרים (מצוה ז) **דנאהבה לא שייך מחמת השכר** והגמול דזו אהבת עצמו, משא"כ יראת העונש דנחשבת ג"כ יראת ה' רק שאינה במדרגה חשובה כיראת הרוממות. [אך האברבנאל (עקב) כ' דגם באהבה יש דרגה בשביל השכר העתיד, ועי' אור ישראל שערי אור א' ד"ה והנה בכלל].

ומ"מ בגדר המצוה דיראה, אם היא עונש או רוממות, נראה דנח' הראשונים כדלהלן.

גדר מצות היראה

הרמב"ם בהל' יסוה"ת (בב,) כ' והיאך הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים... וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו וירא ויפחד וידע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה... עי"ש, והיינו שהיא **יראת הרוממות**. וכן נקט להדיא הר"ן (דרוש י') דעיקר המצוה היא יראת הרוממות, דמה שנא' "ליראה את ה'" הכוונה ליראה היותר מעולה לירא את ה' מצד רוממותו וגדלותו, לא מצד היראה מעונשו. וכך הביא החרדים (פ"ט) מהזהר דעיקר היראה שיתירא מהבורא "בגין דהוא רב ושליט עיקרא ושרשא דכל עלמין, דכלא קמיה כלא חשיבין...".

אבל החינוך (תלב) כ' להיות יראת ה' על פנינו תמיד לבלתי נחטא, כלומר **שנירא ביאת עונשו**, ולא יהיה לבבנו בלי מגור אליו כל היום. ומבואר שי דהמצוה היא **יראת העונש**, וכן במ"ש אח"כ בשרוש המצוה, "כי השמירה הגדולה מן החטא הוא יראת עונשו". וכן בדיני המצוה "ולתת אל לב... שהשם ב"ה משגיח בכל מעשה בני אדם וישיב להם נקם כפי רוע המעשה". ועמד בפלוג' זו המנ"ח שם, אבל כ' דלהחינוך יראת העונש הוא ג"כ מצוה ועי" כך בא ליראת הרוממות.

ויש להביא ראיה לזה, דהר"מ גופיה בסה"מ (ד) הזכיר רק יראת העונש ולא יראת הרוממות, שכן להאמין יראתו יתעלה ולהפחד ממנו... אבל **נירא ביאת עונשו** בכל עת. וע"כ שהיראה מביאת ענשו מביאה ליראת הרוממות. [ובהל' יסוה"ת לא הזכיר עונש, מכיון דאיירי בדרך המביאה לאהבה ויראה יחד, עי"ש, ואהבת השכר אינה אהבת ה', כמ"ש הקנא"ס הנ"ל].

ועי' בהכתב והקבלה (יב,) שיראה המקושרת עם שם אלקים תורה על יראת העונש, והמקושרת עם הוי' ב"ה מורה על יראת המעלה והרוממות, וכן שנאמר "את ה' אלקיך תירא" מכוון בו ב' מדרגות היראה, כי התורה מדברת לאנשים מחולפי המדרגות, עי"ש. וכן משמע בשי הר"ן (עי' לק' בפ"י כי אם ליראה).

קיום היראה

ברמב"ם בסה"מ מבואר דעיקר היראה היא באמונת הלב, שכן **להאמין** יראתו יתעלה ולהפחד ממנו, ולא נהיה ככופרים ההולכים בקרי...

אך בחינוך משמע שהוא במעשה, שהגדיר המצוה "להיות יראת ה' על פנינו תמיד לבלתי נחטא". וביאר אח"כ

דעיקר הקיום הוא כשבא דבר עבירה לידו שאז צריך להשיב ללבו שהקב"ה משגיח ומעניש. ונמצא לפי"ז **דהמצות עשה היא ע"י השוא"ת** מן העבירה, שהרי הקיום הוא במה שנמנע מהעבירה [דאם השיב אל לבו ובכ"ז עבר את העבירה ודאי דאין כאן יראה].

ומ"ש להיות יראת ה' על פנינו, הוא מקרא מפורש (יתרו כ"ז) "ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו". ועי' בחוה"ל שער אהבת ה' (רפ"ו) שביאר י' סימנים המעידים על האדם שהוא אוהב ה'. והראשון, "הראות אותות יראתו ואימתו על פניו" (והביא הפס' הנ"ל).

וכ' החינוך שם שהיא מצוה תמידית, [עי"ש בגדר הענין]. והחרדים (פ"ט) הביא דכ"כ השאילתות (קא) ומבעי ליה לאיניש למהוי אימתא דקב"ה עליה **תדירא**, וזהו שאמר שלמה אשרי אדם מפחד תמיד.

ולהלכה כתבו הרמ"א בתחילת או"ח, שויתיה ה' לנגדי **תמיד** הוא כלל גדול וכו' כ"ש כשישים אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה עומד עליו ורואה במעשיו... מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת. ומקורו מהרמב"ם במו"נ (ח"ג פ"ב). עי"ש שביאר דזו תכלית כל מעשה המצוות כדכתיב (כי תבא כחגה) אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה... ליראה את השם הנכבד והנורא. [אכן הפס' שויתיה, הוא ביאורו של הרמ"א דענין זה נרמז בפס', עי' בדרכ"מ א].

כי אם ליראה

נאמר בתחילת פרשת היראה "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה" (יב.). [ועי' בברכות לג: אטו יראת שמים מלתא זוטרתא היא וכו', אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא, ועי' כלי יקר כאן דהוא בזוירו של משה].

וחקר הר"י אברבנאל, אם הוא יראת העונש או יראת הרוממות, שאם היא יראת העונש ה"ז מדרגה קטנה, ואם היא יראת הרוממות ה"ז מדרגה גבוהה שרק חד בדרא זוכה לה. [וכ"כ המס"י ריש פכ"ד שיראת העונש קל מאד להשיגה אין דבר קל כמורה. והב' קשה מן הכל ושלימות גדול מאוד]. והאריך מאוד לבאר גדריה שעיקרה הזוהרות מלחטוא נגד השי"ת ולהקציפו, יעו"ש.

ודעת הר"ן (דרוש י') שהן ב' **היראות יחד**, דמצד השכל יראת הרוממות היא קלה ולכן נא' מה ה' אלקיך שואל מעמך, אבל מבחינת החומר היא קשה, ולכן צריך ליראת העונש, כדי להחליש את החומר שלא יגבר על השכל. והכוה"ק כ' כע"ז דנא' על ב' היראות וביאר דהוא משום שכל אחת מהן נוחה וקלה להשיג לפי ערך מדרגת באדם במזגו.

והמלבי"ם כתב שיראה זו היא **הבושה** מרוממותו שהאמין שהקב"ה רואה אותו יבוש מלעשות נגד רצונו.

כיסוי הראש

בשבת קנו: אימיה דר"נ בר יצחק... לא שבקתיה גלויי רישיה, אמרה ליב **כסי רישך כי היכי דתהוו עלך אימתא דשמיא**. ובעין משפט ציין לאו"ח סי' ב', דכ' בס"ו ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש. ועי' מג"א שם (סק"ו) דאפ"י קטנים נכון לכסות ראשם כדאי בשבת.

אך בטור אי' מקור אחר, שכן יוכסה ראשו כדאי בקידושין (לא) רב הונא לא אזיל ארבע אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשו. ומבואר דהוא מפני **כבוד השכינה**, [וכמ"ש בהגהה בחלק מדפוסי שו"ע].

ועי' בדרכ"מ דאינו מעיקר הדין אלא מדת חסידות, והב"ח האריך בזה, עי"ש ובשו"ת מהרש"ל סי' עב. וכ"מ בקידושין ת. וברש"י שם ד"ה דגברא רבה הוא - ולא אזיל בגילוי הראש, ומשמע דשאר אדם מותר.

ולפ"י מה דאמרו בשבת קנו: כסי רישך אינו חיוב, או דהוא רק בקטנים, וכדמשמע במג"א [וגם בקטנים אינו חיוב, עי' נדרים ל:]. וכ"מ בביאור הגר"א שלא ציין מקור האי דינא דנא דשבת. [וגם לא בקידושין, אלא ממד"ר בפר' מצורע (שהובא בדרכ"מ בשם האו"ז), ולכאז משום דבקידושין משמע דהוא מדת חסידות]. וא"כ גם מ"ש בשו"ע גדרו משום כבוד השכינה.

ובזה מצינו ב' גדרים בראשונים, דהרמב"ם במו"נ (ח"ג פ"ב) כ' שגדולי החכמים לא היו מגלים ראשם "מפני שהשכינה חופפת וסוככת על האדם", משמע שהוא ענין **כבוד**.

אבל המאירי בקידושין כ' דגילוי הראש הוא **עזות מצה**, ועי"ש שביאר דב' הדינים (קומה זקופה וגילוי הראש) הם מצד **יראת חטא ע"י ההתבוננות בהשגחתו ית'**. ועי' גליוני הש"ס שדימה דין זה לסנהדרין קא: שהרים יד במלך הוא שחלץ תפילין בפניו, ופירש"י משום דאין נכון להיות בגילוי הראש לפני המלך. וענין זה לכאז הוא יראה ולא רק כבוד. וע"ע קידושין לג. דמאן דלא מכסי רישיה הוא חציץ.

אמנם גם לסוברים דהוא מדת חסידות, כבר כ' המ"ב בשם הט"ז דבזמננו הוא איסור גמור, ועי' ט"ז בס"י ח (סק"ג) דישי בזה גם משום ובחוקותיהם לא תלכו, "וכל שכן בחוק זה שיש בו טעם **דכיסוי הראש מורה על**

יראת שמים". ועי' דחו"מ ח"ג ע"מ קז.

הרב אברהם יהושע ברק

"ועתה ישראל מה ה' אלוֹקֵיךָ שׁוֹאֵל מֵעַמְךָ כִּי אִם לִירֵאָה אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ לִלְכַת בְּכָל דַּרְכָיו וְלֵאמֹר אוֹתוֹ וְלִעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ". ובגמ' במגילה דף כה. הקשו אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא ותירצו אין לגבי משה רבינו מילתא זוטרתא היא, **והעולם עומד ותמה**, דאמננן לגבי משה רבינו אכן הויה מילתא זוטרתא אבל לבני ישראל אין הדבר כך, ויעויין בכלי יקר - שיישב באופן נפלא עפי' המילה ועתה בתחילת הפסוק ופירש"י שבהמשך אומר משה רבינו "וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ולא ראו את מוסר ה' אלוֹקֵיכם וכו' וכל הסיפור עד ענייכם הוראות את כל מעשי ה'. **וביאורו** שאילו היה משה מבקש מבניהם שיקומו אחריהם שלא ראו את כל הנוראות אשר עשה ה' לבעבור תהיה יראתו על פניהם, שיראו את ה' וילכו בדרכיו וכו', שאז בודאי זה היה דבר גדול, משום שלא ראו בעיניהם את כל מה שעשה ה' ולכן יקשה עליהם הציווי ליראה אותו ולשמור מצוותיו, **אבל בני ישראל**, שראו בחוש ובאופן הברור ביותר את ידו החזקה של הקב"ה וכל מה שעשה הוא רק בכדי שתהיה יראתו על פניהם והם מורגלים כבר במידת היראה.

וממילא מובן הדרשה שדרשו חז"ל על הפס' שלגבי משה רבינו הויה מילתא זוטרתא אכן הכוונה לדורו של משה רבינו שהם ראו וידעו את כל נפלאות ה' וניסיו הגדולים ולגביהם פשוט הדבר ש"את ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא" וכו' כפי שמצווה משה רבינו את בני". (וקצת צ"ע על ביאור זה, דבגמ' משמע שלגבי משה רבינו עצמו זה היה מילתא זוטרתא, ולא הכוונה לדורו של משה וצ"ב).

ונראה להוסיף דהנה הפס' הנ"ל בא אחרי שמשה רבינו חוזר ומספר לבני" את כל התלאות שפקדו אותם מעת יציאתם ממצרים ומזכיר להם את מה שחטאו בעגל ואת התפילות שהתפלל לפני הקב"ה כדי שיבטל את הגזירה שרצה לגזור על עם ישראל, וכן מה שחטאו לפני ה' גם בתבערה ובמקומות נוספים. ולכאורה צריך להבין מה טעם חוזר משה רבינו ומספר את כל ההיסטוריה הזו לעם ישראל וכי הם לא ידעו והרי הם אלו שהיו איתו ביחד בכל התחנות ועבורם אין כל חדש בכל זה וא"כ לשם מה נצרך משה לחזור ולפרט את כל מה שארע, ואפשר שכל כוונתו של מרע"ה לא נצרכה אלא לפס' הזה, וכפי שביאר הכלי יקר שאתם שראיתם כ"כ הרבה ניסים, וכבר למדתם והפנתם מיהו הבורא ומנהיג לעולם בכל המאורעות שהיו עד עתה, לכן רק אתכם אני מצווה "מה ה' אלוֹקֵיךָ שׁוֹאֵל מֵעַמְךָ כִּי אִם לִירֵאָה אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ לִלְכַת בְּכָל דַּרְכָיו" וכו' כי באמת אחרי כאלו ניסים גדולים והשגחה פרטית שאין למעלה ממנה באמת הבקשה היא קטנה (באופן יחסי) כי לשם כך עשה ה' את כל הניסים שנדע ונבין כי הכל ממנו, ורצונו הוא שנירא אותו ונלך בדרכיו תמיד ונשמור חוקיו ומצוותיו.

ואפשר שלפי דברים אלו יתבאר מאמר חז"ל נוסף הנדרש מפס' זה והוא החיוב לברך מאה ברכות בכל יום וכמבואר בגמ' במנחות אל תיקרי מה אלא מאה, ולכאורה צ"ע דמה שייך ענין זה לפס' הזה, ולמה דרשו חז"ל דווקא מפס' זה את המקור לדין של מאה ברכות בכל יום.

ונראה שהנה יסוד ענין הברכה הוא הודאה ושבח לקב"ה על כל הטוב אשר גמלנו וכמבואר בגמ' בברכות שכל הנהנה מעוה"ז בלא ברכה כאילו מעל, וכיון שהקב"ה הוא המשפיע לנו ברוב טובו שפע גשמי ורוחני כאחד לכן תיקנו לברך אותו ולהודות לו על כל מה שברא ויצר בעולם, ומעתה עפי' דברי הכלי יקר יתבארו הדברים כמין חומר שדווקא בני" שהלכו במדבר 40 שנה וראו עין בעין את יד ה' וכוחו הגדול לאורך כל הדרך, דווקא הם נצטוו ובמיוחד עכשיו אחרי כל מה שעברו וראו והבינו עד כמה ה' מנהל ומנהיג את עולמו המופלא וממילא טבעי הדבר שההודאה הגדולה והאמיתית היא אך ורק לו ולכל מה שברא, ואפשר שלכן דרשו חז"ל מכאן את חיוב אמירת מאה ברכות בכל יום.

הרב אורי שחר

בברכות ס' א', מבואר שמי שמפחד סימן שיש בו חטא שנא' פחדו בציון חטאים, והקשו בגמ' שם ממש"כ אשרי אדם מפחד תמיד ותי' הוא בד"ת כתיב, ופי' רש"י וז"ל אשרי אדם מפחד תמיד שמא תשתכח ממנו (התורה) שמתוך כך הוא מחזיר לשנותם תמיד עכ"ל.

והתוס' בגיטין נ"ה ב', ביארו דאין כוונת הגמ' דווקא לפחד הנ"ל אלא ה"ה פחד מן הפורענות, אלא הכוונה לאפקוי פחד חיים שהוא סימן חטא, ובמהרש"א בברכות שם הביא דבריהם וכן פירש בדברי רש"י.

ויש לשאול דא"כ למה אמרו בגמ' שהוא בד"ת כתיב, הלא בכל פחד שמביא חיזוק לעבודת ה' נאמר בו אשרי אדם מפחד תמיד.

ועוד יש לשאול, דהנה המסילת ישרים בפרק כ"ד ביאר הסוגיא דברכות הנ"ל דמפחד בד"ת היינו שמפחד שמא יבא לידי חטא ע"ש וקשה דלכ' פירושו הוא דלא כפי' רש"י ותוס' שפירשו שמפחד שמא ישכח את הלימוד.

ונראה לכאור, דהלשון מפחד תמיד משמע שזהו פחד תמיד, והפחד הכי תמידי כל ימי חייו של אדם הוא הפחד שמא ישכח תלמודו (ויבואר בהרחבה לקמיה בס"ד], ולכן אמרו בגמ' שהוא בד"ת כתיב וכמו שפי' רש"י ותוס'. והנה תורה מביאה לידי זהירות וכו' וענווה מביאה לידי יראה וכו', והנה התורה שמביאה לידי יראה ביאר במסילת ישרים בפרק כ"ה, זהו רק שלומד בלי הפסק וכמו שהביא שם את הפסוק והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלוֹקֵי, **וכתב המס"י שם וז"ל ואין לימוד ליראה אלא ברוב ההתמדה בתורה ודרכיה בלי הפסק והוא שיהיה האדם מתבונן ומעיין בדבר הזה תמיד בשבתו בלכתו בשכנו ובקומו עד שיקבע בדעתו אמיתת הדבר, דהיינו אמיתת המצא שכניתו יתברך בכל מקום, והיותו עומדים לפניו ממש בכל עת ובכל שעה ואז יירא אותו באמת עכ"ל.**

ומשמע להדיא מהמס"י, דכל המידות שמנה בספרו עד השתא, כגון זהירות זריזות נקיות וכו' כל אלו אפשר לקנותם כולם או חלק מהמדה גם בלימוד תורה ע"י הפסק אמנם מידת היראה אינה נקנית ולא שייך להבינה רק בלימוד ללא הפסק וכנ"ל.

ובזה מובן מה שנצטוינו לעסוק בתורה בכל זמן שהרי היסוד הראשון של האדם זה יראה כמש"כ מה ה' שאל מעמך כי אם ליראה וגו' וכן איתא בשבת ל"א א' שאפי' למד אדם הרבה וציפה לישועה והבין דבר מתוך דבר וכו' אך אין בו יראת שמים מוטב שלא היה לומד, ודומה הוא למי שמסרו לו מפתחות הפנמיים ואין לו מפתחות החיצונים, וכן אמרו שם אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים ע"ש.

וכיון שא"א להגיע ליראה כי אם ע"י תורה וכנ"ל, וא"א להשיג יראה רק בלימוד תמידי וכנ"ל, והיסוד הראשון הוא יראת שמים וכנ"ל, וכמש"כ ראשית חכמה יראת ה', וכן כתוב סוף דבר הכל נשמע את האלוֹקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם [ומצוותיו היינו תורה] שהפחד שמא ישכח מלימודו שייך תמיד וכשלומד כל הזמן ממילא קונה מדת היראה ומתפחד כל הזמן שמא יבוא לידי חטא, וכן יראה מהפורענות, נמצא שהכל תלוי זה בזה וכבר אמרו במס' אבות אם אין יראה אין חכמה ואם אין חכמה אין יראה, לכן אתי שפיר מה שפי' רש"י ותוס', וכן מה שפי' המס"י, שהרי אי אפשר זה בלא זה.

ומה שהגמ' אמרה שמפחד תמיד זה בד"ת ולא אמרה ביראת חטא, הוא מפני שתורה מביאה לידי יראה וכנ"ל, והכל יונק מן התורה, אך מ"מ מי שמפחד שמא ישכח מלימודו וחוזר כל הזמן בהכרח שיש לו יראת חטא ולכן פ"י המס"י ענין זה ביראת חטא.

ועוד נראה להוסיף, שהרי כבר ביארו רבותינו שבדורות עברו למדו יראת חטא וכל המדות מן הש"ס עצמו, ורק מחמת ירידת הדורות הוצרכו לחבר ספרי מוסר מיוחדים לזה, נמצא שהש"ס עצמו מביא לידי יראת חטא, ואשר על כן שפיר אמרו שהוא בד"ת כתיב שהרי יש בו גם תורה וגם יראת חטא, ובזמן חיבור הש"ס ראו את הכל בש"ס וזהו שהוא בד"ת כתיב, ולפ"ז עוד יותר פשוט שהכל מגיע מן התורה [וכמובן שגם היום הכל מן התורה, אלא שהוצרכו לחבר עוד ספרים וכמו בכל עניני הש"ס].

ועוד נראה, דכיון שהכל יונק מן התורה ומתחיל ממנה **לכן אמרו בגמ' ופי' רש"י ותוס' שמפחד שמא ישכח לימודו, דהיינו שבזה שייך יותר "מפחד תמיד" דפחד זה יותר תמיד [ואפי' במעט שבמעט] מפחד מחטא, שהרי הפחד מן החטא מגיע מן הפחד שמא ישכח לימודו שזהו קיום התורה וע"י התורה מגיע יראת חטא.**

הרב יעקב הירשמן

מבואר בגמ' תמורה דבמצוה היראה נכלל מוציא שם שמים לבטלה, [ואף שלא נזכר מפורש איסור תורה בזה, מ"מ ביראה יש מקור מפורש וכדלהלן]. שאינו ירא מהשם ולכן הוא מוציא את שמו לבטלה. אלא שיש בזה כמה שיטות וכפי שנציע בעזה"ש.

א. ההוא"א בגמ' תמורה ג' ב', שמוציא שם שמים לבטלה לוקה, דזה נלמד מהפסוק (דברים כ"ח פסוק נ"ח) "אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ה' אלהיך". ופרש"י ד"ה אם לא, "שיתירא שלא להוציא את השם לבטלה". וכתוב בפסוק שאחריו "והפלא ה' את מכותך", הפלאה זו איני יודע מהו, כשהוא אומר "והפילו השופט והכהו לפניו" הו אומר הפלאה זו מלקות.

והנה בהו"א ס"ד דגם מקלל את חבריו בשם נלמד מזה, והוקשה להתוס' אזהרתו היכא, דאם לא תשמור זהו כבר דין המלקות, ומתריצים התוס' "ואזהרתיה מהכא לא תקלל חרש אי נמי מהאי קרא גופיה" עכ"ל. והנה התוס' לא דנו על מוציא ש"ש לבטלה אזהרתו מנלן, ופשוט דעכ"ל כתי' בתרא דתוס' שמיניה וביה ילפינן האזהרה, [וקצ"ע שהתוס' דנים על מקלל אזהרתו מנלן, ועל מוציא ש"ש לבטלה לא דנו כלל לפרשו אזהרתו מנלן].

ב. הגמ' (שם בתמורה) מקשה דאימא שהפסוק הנ"ל אם לא תשמור וגו', קאי רק על מוציא ש"ש לבטלה בלי קללה דאז יש מלקות, אבל המקלל את חבריו בשם לא תסגי ליה במלקות היות וקעביד תרתי דקא מפיק שם שמים לבטלה וקמצער ליה לחבריה, [ויש להדגיש, שמה שנתבאר באות א' ההו"א של הגמ', הוא מבואר מתוך קושיא זו דהגמ', שאימא למוציא ש"ש לבטלה, ופשוט]. ומת' הגמ' "לא מצית אמרת דכתיב לא תקלל חרש", ופירשו התוס' "וכיון דאשכחן אזהרה במקלל יש לנו להעמיד האי קרא דמלקות במקלל חבריו בשם טפי מלהעמיד במוציא שם שמים לבטלה דלא אשכחנא ביה אזהרה מפורשת.

ויש לדון לתי' הגמ' כפי שביארו התוס', אם מוציא ש"ש לבטלה לוקה, די' לומר שכוונת תי' הגמ' שהפסוק אם לא תשמור וגו' לא יתכן דקאי על מוציא ש"ש לבטלה לעגשו מלקות, דהרי אין אזהרה על מוציא ש"ש לבטלה, [ואין לפרש דיתכן שהפסוק כולל גם מוציא ש"ש לבטלה דא"כ הדרא קושיית הגמ' לדוכתא]. ויוצא שלתי' הגמ' אין מקור לחייב מלקות על מוציא ש"ש לבטלה.

ובספר יד בנימין פירש דלתי' זה של הגמ' שפיר י"ל דגם מוציא ש"ש לבטלה לוקה, והוא מבאר שכוונת תי' הגמ' היות ויש רק לאו על מקלל לא מסתבר שלא סגי ליה במלקות עכ"ל. ויש לדחות דבריו דאטו מה שיש רק לאו זה כבר הכרח שסגי ליה במלקות, וצ"ע. אמנם הוא מביא שם דבפירוש רבינו גרשום מפורש כדבריו, דז"ל "אלמא דליתיה אלא בלאו", שזה גופא תי' הגמ' שלא מצאנו על מקלל יותר מלאו, לכן א"א לומר דמקלל לא סגי ליה במלקות.

ג. הנה על קושיית הגמ' שמקלל לא תסגי ליה במלקות. יש גורסים בגמ' שיש ב' תירוצים, א. שמהפסוק לא תקלל חרש והפסוק ונשיא בעמך לא תאור ילפינן גז"ש בגמ' סנהדרין למקלל חבריו. וכשם שמקלל נשיא עונש מלקות וסגי ליה בזה כך נמי מקלל חבריו. ולפי תי' זה שללו רק ההו"א שמקלל בשם לא סגי במלקות, אבל שפיר נשאר מוציא ש"ש לבטלה יש לו מלקות וכמו ההו"א שנלמד מאם לא תשמור וגו'. [והתי' השני הוא כנ"ל אות ב' שאין אזהרה על מוציא ש"ש לבטלה, ולפ"ז אין בזה מלקות].

ד. הגמ' מקשה למה אין אזהרה למוציא ש"ש לבטלה והרי נאמר את ה' אלוך תירא. ומת' הגמ' "ההוא אזהרת עשה הוא", ופרש"י ולא שמה אזהרה, והלכך מיתוקם ליראה את השם הנכבד במקלל את חבריו בשם שמצינו לו אזהרת לאו דלא תקלל חרש, ולא מיתוקמא במוציא שם שמים לבטלה שלא מצינו לו אזהרת לאו, עכ"ל. הרי מפורש דלמסקנת הגמ' אין אזהרה למוציא ש"ש לבטלה, ובמילא פשוט שאין מלקות לזה, דלא יתכן להעמיד הפסוק אם לא תשמור וגו' גם על מוציא ש"ש לבטלה היות ואין לו הזהרה. אמנם יש איסור להוציא ש"ש לבטלה שנלמד מהפסוק את ה"א תירא.

וראיתי לדקדק, דהרי בהו"א ס"ד שאזהרת מוציא ש"ש לבטלה הוא מיניה וביה דהפסוק אם לא תשמור וגו' וכמבואר באות א', ומדוע למסקנת הגמ' לא מוזכר צד זה אפילו לשלילה על כל פנים, וכל מה שדנו בגמ' הוא רק על את ה"א תירא, והלא הפסוק אם לא תשמור וגו' יש בו הרבה משמעות של אזהרה יותר מאת ה"א תירא [דקי"ל במכות י"ג ב' כל מקום שנאמר "השמר" הרי הוא אזהרת לא תעשה].

ואמנם הגר"א גורס במסקנת הגמ': אלמא לא והא כתיב אם לא תשמור לעשות וגו', ומת' הגמ' אזהרת עשה הוא, היות ולא נאמר בלשון ציווי, ולפ"ז א"ש שהגמ' נחית לדחות ההו"א. [ע"כ ראיתי בספר חבורתא על הגמ' בתמורה]. והנה הרמב"ם (שבועות פ"ב ה"יא) כתב שהאיסור להוציא ש"ש לבטלה נלמד מ"ליראה את השם הנכבד והנורא", ותמחו עליו שזה נגד הגמ' שנלמד מאת ה"א תירא, אמנם לגירסת הגר"א אתי שפיר.

הרב שלמה יפה

אי' ביבמות צג. "למען תלמד ליראה את ה' אלוך כל הימים אלו שבתות ימים טובים" ופי' רש"י "הוי למד להזהר שלא יבטל עונג שבת בשביל תיקון הטבל" ומבואר שיש מצוות מורא מביטול מצוות כבוד השבת. וכתב הבבלי הטורים בפר' בראשית שבראשית פרושו "ירא שבת" שבזכות שבת נברא העולם.

ומקורו בתקו"ז, והחת"ס ביאר הענין וכ' בדרשות (ח"א פח:), וז"ל ובתקו"ז איתא בראשית שבת ירא, וצריך להבין מה ענין יראה לשבת, מצינו שמירת שבת ומורא מקדש אבל מורא שבת לא מצינו. **אלא הזריזים בעש"ק וממריים כל מלאכתם שיראים פן ח"ו יפגעו בקדושת שבת קדש**. עכ"ל.

ועי' יבמות ו. יכול יתיירא אדם ממקדש ת"ל את שבתותי תשמור ומקדשי תירא, נאמרה שמירה בשבת ונאמרה מורא ממקדש מה שמירה בשבת לא מן השבת אלא מתיירא **בשבת ממי שהזכיר על השבת**.

וכידוע התקנה הראשונה בתקנות שהסבא מקעלם תיקון בקעלם בשביל כבוד השבת זה התחזקות בשמירת קדושת השבת, שכאו"א צריך להכין עצמו לבוא חצי שעה לפני השקיעה בקיץ, ובחורף שעה חמישית. וכן הגר"א הקדים מאד להדליק נרות שבת (מעשה רב - ק"א). וכן ידוע המורא שבת של מרן הגר"ז זצ"ל ששעות לפני שבת הפסיק ממלאכות, ולפנות ערב יצא למרפסת בבדי שבת ולא עשה כלום רק ישב בדריכות וציפה (עובדות והנהגות לבית בריסק). וכן בנובחרדוק קבלו שעה לפני השקיעה (מפי הגר"י זלברשטיין). ובדורינו נחלש הענין וגדולי ישראל ובראשם מרן הגר"א"ל שטינמן שליט"א טורחים שוב ושוב וקוראים להקדים את כניסת השבת ולהחזיר עטרה ליושנה שחצי שעה לפני השקיעה יהיה כבר שבת !!! ואומרים שאפשר למנוע ע"ז הרבה צרות! ולהלן חלק מדברי רבותינו.

סיפר אברך מתלמידי מרן הגר"מ"י ליפקוביץ זצ"ל: פעם מרן שמע שבערב שבת אחרי הצפצוף בחורים סידרו את החשמל בשיבה, מרן נכנס לבהמ"ד באותו ליל שבת, סוער מבכי וזעק בדמעות איך בחורים מסוגלים לעשות מלאכה קרוב לשקיעה בער"ש וכי לא מפחדים מחילול שבת, הרי רשכבה"ר חיים עוזר מחצות יום שיש לא נגע בעט לכתוב תשובה אחת מפחד שימשך לחילול שבת, ואיך אפשר להעיז ולהתקרב לעשיית מלאכה סמוך לשקיעה, ולא קיבל את תרוצי התלמידים שזה היה לפני השקיעה. ואכן בביתו מרן הורה להדליק נרות 50 דק' לפני השקיעה! ואפי' שגר בבני ברק, וכן סיפר מחמיו הזבניק רב הגר"א"י גרשנבוץ, שכיהן כרב בעירה. וכל פעם שהגיע דרשן לעיירה בקשר מהרב רשות והמגיד דרש בשבת בבהכ"ס, פעם אחת הוא לא הסכים שהמגיד ידרוש משום שהגיע לעיירה מספר דקות סמוך לשבת, ואמר שאם יהודי מסוגל להגיע כ"כ מאוחר סמוך לשבת מדרכו ולא מפחד מחילול שבת סימן שחסר לו יראת שמים ומי שחסר לו ירא"ש לא ראוי לדבר, ואכן סופו של דבר בדקו אחריו וראו שהרב צדק ואכן הוא לא היה ראוי להיות מגיד מחוסר יראת שמים.

וכן אמר מרן הגר"נ קרליץ שליט"א שחובה לפחד מהשבת ולקבלה בזמנה כמו שכתב הרמב"ם (הלכ' שבת ל- ב') וכן נפסק בשו"ע (רס"ב סעיף ג) "שכבוד השבת" זה לישיב בכבוד ראש ולייחל להקבלת פני השכינה כיוצא לקראת המלך ולקראת חתן וכלה, וישמח בביאת השבת" וזה כלול בפסוק "זכור את יום השבת" שצריך לכבד השבת דהיינו ולחשוב בנפשו שיש אסיפה של כל גדולי הדור בביתו שודאי שצריך להיות מוכן לפנייהם ולא שהם יחכו לו, וזה צורת הכבוד לצאת לקראת השבת ולא שהיא תחכה לו שיגיע... ולכן פוסק הגר"נ שליט"א שכיון שתוספת שבת חל מאיליה **חובה לגמור תפילות מנחה לפחות 10 דק' לפני השקיעה שלאחמ"כ זה זמן שחל תוספת שבת וא"א להתפלל מנחה!** והמזלזל בזה הוא מראה שאינו חש לכבודה של השבת וזה כמלך שכולם יוצאים לקראתו והוא לא יוצא לכן יש חשיבות לומר קבלת שבת בזמן ולזכות "לנחלה בלי מצרים" (עיין חוט שני ח"ד פ"ב בהרחבה).

ועי' אשרי האיש ח"ב פ"ה שדעת מרן הגר"ש אלישיב שליט"א שיש לקבל שבת בפה מיד שגומר שמונה עשרה ולא לחכות לקבלת הציבור שמתאחרת. (עי"ש בהרחבה ומשנ"ב רס"א ס"ד וס"ק כ"א).

ועי' שבת הלוי (חלק י' סימן נ) שתמה על המפללים מנחה בזמן בין השמשות שמפסידים המצוה הגדולה של "תוספת שבת"! ואומר שאין שום אפשרות לסמוך בזה על שיטת ר"ת, וכן בגלל הטעויות בלוחות הוא קורא להקדים מאד את הפרישה ממלאכות בערב שבת **וכפרט בירושלים וכיתר שיש הרים שממתירים השקיעה אפי' 10 דק' לפני הזמן שבלוחות, לעניני דאורייתא**, ואומר שאסור להעלים אמת זו ומצוה לפרסם! (שבת הלוי ח"ח סימן מ"ב) וכן דעת כל גדולי הדור (עיין בשבות יצחק הלכ' תוספת שבת פ"ז ס"ג בשם מרן הגר"ש"א והגר"ש"ז, אגר"מ א' צ"ו) ואכן בגלל טעם זה הקדימו בירושלים להדליק נרות 40 דק' לפני השקיעה וא"כ מטעם זה ראוי גם לאנשים לפרוש ממלאכות מזמן זה! (פסקי תשובות החדש ס"י רס"א הערה 75).

ויש להוסיף את דברי מרן הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני עמ' 7) שכיון ששבת היא מתנה טובה שנתן הקב"ה מאוצרותיו, כדאי בשבת י' (עי"ש), א"כ ככל שאדם מוסיף יותר לשבת מיום שיש, הרי הוא מעיד שמחשיב את המתנה טובה שנתן הקב"ה לישראל, וכיון שיש אפשרות לקבלה מפלג המנחה לכן כמה שמוסיף יותר מפלג המנחה זה מראה שאנו משתוקקים יותר לשבת ומקיימים את המצוה בשלימותה.

טוב מראה עיניים מהלך נפש, להמחיש ולסבר העין, הזוית היוצרת הפרש עשר דקות בין הנץ האסטרונומי לבין הנץ הנראה.

הנה ידוע שהיקף העיגול מחולק לש"ס מעלות, ומאידיך, היום מחולק לכ"ד שעות וכל שעה לס' דקות, נמצא דיש ביום 1440 דקות, ואם נחלק מספר זה ל-360 מעלות שסובב הגלגל היומי (באמת הוא 361 מעלות ואכמ"ל) נקבל שכל מעלה סובבת כ-4 דקות. לדוגמה, רוחב השמש או הירח, הזוית, הוא כחצי מעלה, לכן משך הזריחה של עיגול השמש או הירח, הוא ב' דקות (בלא להתחשב בשבירת הקרניים, המגדילה את הגודל הנראה ואת משך זמן הזריחה במעט). ואילו 2.5 מעלות זורחות ב-10 דקות. (אכן כל זה באופק קו המשווה שבו השמש זורחת אנכית, ולגבי האופק שלנו יחושב בסוף, וכאן נקטנו הפשוט והקל לחשב).

והנה איתא במשנה עירובין (פ"א מ"ה, וכן באהלות י"ב ו) דכל שהיקפו ג' טפחים, רוחבו טפח. ממילא, ההיקף הוא פי שש מחצי רוחבו (הוא הנקרא 'רדיוס', והוא הקו הישר היוצא ממרכז העיגול עד היקפו). ומאחר שכל ההיקף שהוא 360 מעלות הוא פי 6 מהרדיוס, א"כ 2.5 מעלות שהוא $1/144$ מכל ההיקף ($144 = 2.5 \cdot 360$), הוא $1/24$ מהרדיוס ($1/24 = 1/144 \cdot 6$).

קטע מההיקף נקרא 'קשת', וגודל הקשת נמדד במעלות, עד שכל ההיקף הוא 360 מעלות. ומעלות אלו הן אותן מעלות של הזוית בו נראית קשת זו ממרכז העיגול, כלומר הזוית היא הנטייה של קו אחד מחבירו כששניהם יוצאים מאותה נקודה, כגון קו א' היוצא ממרכז העיגול אל תחילת הקשת שבהיקף העיגול, וקו ב' שיוצא ג"כ ממרכז העיגול אל סוף הקשת הנ"ל, הוא נוטה מהקו הראשון בזוית ג', וזוית זו היא ג"כ נחשבת המידה של הקשת.

ולצייר זאת, ניקח דף משובץ (דף חשבון), ונעשה קו מאוזן מימין לשמאל באורך 24 משבצות, ובקצהו השמאלי, נצייר קו אנכי בגובה משבצת אחת (אף שהקטע מהעיגול אינו קו ישר, מ"מ בזווית קטנות כאלו, עד 5 מעלות, אין נפק"מ), ונעשה קו המחבר את הקצה הימני של הקו המאוזן, לקצה העליון של הקו הקצר האנכי, הנה קו זה נמצא בזוית של 2.5 מעלות מהקו האופכי (המאוזן).

מעין זה, כשנרצה לצייר זוית של מעלה וחצי (שש דקות), שהיא $1/240$ מכל ההיקף, נקבל שהיא $1/40$ מהרדיוס. ומעתה כפי הדרך לעיל, נעשה קו אופכי מימין לשמאל באורך מ' משבצות, והקו הניצב באורך משבצת אחת, או קו אפכי באורך כ' משבצות, והקו הניצב באורך חצי משבצת, וכשנחבר הקצוות, הימני של האופכי עם העליון של הניצב, בקו ישר, נקבל שיפוע בזוית של מעלה וחצי.

(יש להעיר, שעל פי הדיקו שהיקף העיגול הוא יותר מפי שלש מהרוחב של העיגול, ראה יכין על המשניות שם שכתב שהוא $22/7$, וכידוע הרמז של הגר"א בפס' על ים של שלמה "קוה" (כתיב) חלקי "קו" (קרי) שהוא מדויק יותר ובמקום ג' הוא מעט יותר ביחס $111/106$, א"כ בציורים הנ"ל במקום 24 משבצות לתאור 2.5 מעלות צריך לעשות קו באורך 23 משבצות ובמקום 40 צריך לעשות 38, או במקום 20 לעשות 19, ודי לחכימא).

מעתה נתבונן בציור הנ"ל. נעשה קו מימין (נקודה א') לשמאל (נקודה ב') באורך כ' משבצות, ושם נעשה קו ניצב בגובה חצי משבצת וקצהו יהיה אות ג'. ונמשיך הקו שלשמאל בעוד ד' משבצות עד אות ד', ושם נעשה ניצב בגודל משבצת שקצהו אות ה', ונמשיך הקו שלשמאל בעוד ו' משבצות (וקצהו אות ו) עד שבס"ה יוש בכל הקו מימין לשמאל ל' משבצות, ושם נעשה ניצב בגודל $3/4$ משבצת (וקצהו אות ז'). ונתאר לעצמנו דכל קו ניצב הוא גובה של הר שרואה הצופה העומד בנקודה א', והוא כדוגמת ההרים שרואה הצופה העומד ליד מגדל המים של קרית ספר (נקודה א'), דהיינו הניצב שבמרחק כ"ד משבצות (אות ד') מיצא את הרי שומרון היוצרים את האופק הנראה של קרית ספר בגובה (אות ה') 2.5 מעלות, ואילו הניצב שקרוב יותר (אות ב'), הוא הר נמוך (אות ג') שלא מסתיר את הרי שומרון, ואילו הניצב הרחוק (אות ו) הוא דוגמת הר (אות ז') שמעבר להרי שומרון, בדרך היורדת לעמק הירדן, דפשיטא שאין אחרי הרי שומרון למזרח, תהום תלול עד נהר הירדן (הרחוק מראש הרי שומרון כשלשים ק"מ), אלא יש שם הרים נמוכים יותר ויותר בהדרגתיות עד נהר הירדן, (כמתואר במפה).

ומעתה נשכיל להתבונן, ודאי ההר הסמוך (אות ג'), אף שיוצר הפרש רק של שש דקות, אינו נחשב אופק, כיון שרואים שיש הר (אות ה') מאחוריו רחוק יותר. ואילו לגבי ההר האמצעי (אות ה'), באם נימא שאינו נחשב אופק, וצריך לא להתחשב בו, ולהסירו, עדיין נמצא מאחוריו הר (אות ז') שיוצר הפרש של שש דקות, ולפ"ז לא נוכל לומר שאם לא נחשיב את ההר היוצר הפרש של י' דקות ממילא הברירה האחרת היא נץ אסטרונומי, אלא צריך לומר שלכל הפחות צריך לאחר שש דקות את הנץ הנראה מן הנץ האסטרונומי. (אכן יש דעות שגם הפרש י' דקות נחשב מתקבל לאיחור הנץ הנראה, ממילא יש מקום להתחשב בזה, כדי לצאת ידי כל הדעות, ולאפוקי נפשנו מספיקא ומפולוגתא. פסחים קט"ו).

דבר פשוט, שהזוית יוצרת "מתלקט" אחיד, כלומר יחס קבוע בין הגובה והמרחק, ואין הבדל בין גובה הר של ק"מ אחד במרחק של כ"ד ק"מ מן הצופה לבין גובה הר של חצי ק"מ במרחק של י"ב ק"מ מן הצופה, ולכן הרי שומרון הרחוקים י"ב ק"מ מקרית ספר, וגבוהים

בקושיית הרב שלמה בונדהיימר בדברי הלבוש בסי' מז ס"ו שברכה"ת הראשונה היא ברכה אחרונה על עסק התורה של יום אתמול, וכי ד"אין לומר שהיה יכול לברכה כשהפסיק ללמוד אתמול כשהלך לישון, דהא חייב להגות בה אפילו במטתו עד שישתקע בשינה". והרי הלבוש גופיה ס"ל (ס"ד) דמי שמהרהר בתורה א"צ לברך ברכה"ת, "שאינן מברכין על המחשבה" (וכשי' השו"ע), א"כ למה א"א לברך את הברכה אחרונה של עסק התורה, בלילה כשמפסיק לדבר בד"ת, ויתכן אף סמוך לברכת המפיל, דאחריה בלא"ה אסור לדבר, ושוב יגה במחשבתו עד שישתקע בשינה, ולא יהא הפסק עד הבוקר.

הרב שלמה הופמן כתב דכיון שלדעת הלבוש אין צריך לברך על מחשבה, דון מינה, שלימוד במחשבה אינו לימוד. ואם האדם "חייב להגות בה אפילו במטתו עד שישתקע בשינה", על כרחך שהחיוב הוא בפה ממש ולא בהרהור ובמחשבה.

אך **הרב ח. י. ויזל** דחה זאת, דאינה ראייה שלימוד במחשבה אינו לימוד, שהרי ודאי הרהור חשיב ת"ת מדכתיב והגית וכמו שכ' הגר"א, ומה דנחלקו הוא משום שעל מצוה במחשבה לא מברכים, כדמצינו בביטול חמץ בלב שאין מברכים.

עוד כתב הרב שלמה הופמן דמה שהניח השואל שלאחר ברכת המפיל "בלא"ה אסור לדבר", פוק חזי מה שכתב הלבוש עצמו (סי' רלט סעי' א), דלאחר ברכ' המפיל וקרא ק"ש, "אם קרא ולא יוכל לישן מיד, יחזור ויקרא אפילו כמה פעמים זה אחר זה, ואפילו כשהוא שוכב במטה עד שישתקע בשינה כדי שתהא קריאתו סמוך לשינתו". ושמה לזה כיוון הלבוש בדבריו "חייב להגות בה... עד שישתקע בשינה", שבקריאתו "עד שישתקע בשינה" מקיים בזה מצות ת"ת אחר שכבר יצא יד"ח בפעם ראשונה (ובאמת הרי גם בק"ש עצמה יוצאים בה יד"ח ת"ת וכמ"ש השו"ע יו"ד סי' רמו סעי' א). ואף שכתב הלבוש בסי' מ"ז שם, "ומי שאומר פסוקים דרך ריצוי ותחנה ולא דרך קריאה יש אומרים שאינו צריך לברך", ולכאורה כאן הוה "דרך ריצוי ותחנה", מ"מ יתכן דס"ל ללבוש, דאף דבעלמא אפשר לסמוך על ה"ש אומרים ולומר פסוקים אלו בלא ברכה"ת, אך מ"מ אין לו לברך ברכה אחרונה ולהפסיק בהפסק מוחלט, כשבדעתו עדיין לומר פסוקים אע"פ שהם בדרך תחינה.

והרב יצחק ליסציץ כתב דמהרמ"א בסי' רלט, א מוכח שצריך להשתקע בשינה דוקא מתוך קריאה בפיו ולא סגי בהרהור, שהרי כ' וחוזר וקורא כמה פעמים וכו' שיהיה קריאתו סמוך לשינתו. ואמנם המ"ב הביא מהמג"א דה"ה אם מהרהר בד"ת אך אפשר דהלבוש פליג על ראייתו מברכות ה. עי"ש.

ולגבי מ"ש דא"א לדבר אחר המפיל, ג"כ ציין למ"ש הלבוש גופיה שאת הפס' של רחמים וק"ש אומרים אחרי המפיל וא"ת שיברך קודם ברכה אחרונה דפס' לשמירה א"צ ברכה"ת, י"ל דהלבוש ס"ל כדעה א' בשו"ע סי' מו ס"ט דגם על פס' תחנונים צריך ברכה"ת.

אמנם יש להשיב על דבריהם דהיא גופא תקשי, אמאי תיקנו לומר פסוקי דרחמי סמוך לשינתו באופן שע"ז נהיה הפסק בין ת"ת לברכה אחרונה דברכה"ת, והרי אפשר לומר את הפס' לשמירה מעט קודם באופן שהיא שמירה ג"כ, ואז יברך ברכה אחרונה על התורה, ושוב יהרהר בד"ת כדי לקיים מצות ת"ת וכלשונו בסי' מו דחייב להגות בה אפילו במטתו עד שישתקע בשינה. [ובלא"ה סתרי דברי הטור אהדדי דבסי' מו כ' שיהגה בתורה כנ"ל עד שישתקע בשינה, ואילו בסי' רלט כ' שיאמר הפס' עד שישתקע בשינה, וצ"ע].

לגליון קנ"ד

דבר הנידון בגליון שבת חזון על נוסח הברכה השלישית בברכת המזון ונוסח הברכות בתפילת שמו"ע בזמן שיבא המשיח במהרה בימינו. כתב **הרב משה הלר** שהדבר

כנישתא חדא שע"י משמרת השלום

איבעיא להו

יש להסתפק האם כשמדבר על שכן טוב או קרוב משפחה דבר שאינו גנות בעצם, אך אי"ז נעים לומר דבר זה בפניו, והיה המספר מתבייש שהמדובר ישמע שמספר דבר זה, אך מ"מ אין בסיפור ענין גנות וגם המספר אוהבו מאוד ואין מתכווין כלל לגנותו, האם בכל זאת יש בזה חשש לשה"ר או לא.

הרב א. י. ג.

ויש לומר

מה שהקשה הרב יהושע אייזנשטיין בגליון קנ"ה על מה שהובא בספר 'תשובות וכתבים' סי' ע"ה משמיה דהחזו"א דעל מעשה שקבעה לו התורה שם איסור, עובר עליו רק משום האיסור ההוא, כגון במלאכות 'אורג' ו'טווה' בשבת שלא חייב נמי משום 'בונה'. וכן כשמדבר לשה"ר לא עובר נמי על ביטול תורה, (וזה דלא כה"ח בפתיחה עשין י"ב). והקשה, דהא איסור ביטול תורה הוא שלא עוסק בתורה באותו הזמן, ועובר על זה גם אם יושב ודומם, ואילו בלשה"ר האיסור הוא בדיבור או בשמיעה, וא"כ אי"ז ב' איסורים על מעשה א', אלא זה ב' מחייבים נפרדים, ואמאי לא עובר בתרווייהו.

הרב אורי שחר כתב, שצ"ל בדעת החזו"א שמי שמדבר דברים בטלים זה ביטול תורה בקום ועשה, וזהו החפצא של ביטול תורה שבמקום לדבר ד"ת מדבר דברים בטלים, אבל מי ששוקק מד"ת הרי הוא נמנע מעסק התורה בשוא"ת ולא בקום ועשה, וכן משמע ביומא יט: דילפי' 'ודברת בס' ולא בדברים אחרים, שיסוד איסור ביטול תורה הוא רק כשמדבר דברים בטלים, וכן איתא בחגיגה י"ב ב' כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי ותמיים, ומשמע שהפוסק ושוקק אינו בכלל זה, ולכן כשמדבר לשה"ר שיש על דיבורים אלו איסור משום אחר אין עליהם איסור משום דברים בטלים.

וכעין זה כתב השואל הרב יהושע אייזנשטיין שכוונת החזו"א היא רק לאיסור הנלמד בגמ' ביומא יט: דילפי' 'ודברת בס' ולא בדברים אחרים, וא"כ יש שם איסור על הדברים בטלים, ועל זה לא עובר כשמדבר לשה"ר. אבל על ביטול עשה דת"ת יעבור. (ועיין בבאר מים חיים, בח"ח שם).

הרב א. י. ג. כתב, שהרי יש זמנים שמותר לדבר דברים בטלים לצורך מנוחת הנפש וכיו"ב, ובאופן כזה אם דיבר לשה"ר ח"ו לא עבר בזה על איסור ביטול תורה לדעת החזו"א (וגם זה הוא דלא כה"ח שם) אלא על איסור לשה"ר.

בעיקר איסור דברים בטלים ציין הרב משה פרץ לשר"ת ויען אברהם ח"ד (סימן לו), ובח"ה (עמ' קסג) צוין ע"ז ממש"כ בסוף הקדמת מהר"ז לייטר (מח"ס שו"ת בית דוד ועוד) לשר"ת הגאונים שערי תשובה שבהוצאתו, שהאריך להביא דברי הראשונים והאחרונים בזה. וכן ממ"ש באגרת הגר"א, שעונש המדבר דברים בטלים שיקלעוהו בכף הקלע. ע"ש [ובס' 'אוצרות אחרית הימים' (ח"ד פרק טו הערה ז) כתב שכ"כ גם הגר"א בביאורו למשלי (ה כג). ולע"ע נמצא שם]. וע"ע בזה בקו' גם אני אודך ח"ב (סימן קצה) ובס' 'אוצר פסקי צדקה' (עמ' רל ד"ה ובעתון) ובקובץ אור תורה (אייר תשס"ב סימן צז).

עוד בעיקר הדברים כתב הרב י. איסור זית שהעיר ח"א, שמה שהובא כן בשם החזו"א שאין עוברים על ביטול תורה כשמדבר דברים בטלים, לאו החזו"א חתים עלה, שבס' תשובות וכתבים שם ליקט מס' שארית יעקב [להגרא"י ויינר ז"ל] שהחזו"א אמר כן על מלאכות שבת וכנ"ל, והוסיף בס' שארית יעקב שכן בלשה"ר אינו עובר משום ביטול תורה לדעת החזו"א, עכ"ד עי"ש, ונראה שכן למד הגרא"י ויינר בדעת החזו"א, אבל יתכן שהחזו"א לא יסבור כן אלא יודה לח"ח שיש בזה גם איסור ביטול תורה, וכמו שכתב השואל, שיש כאן ב' מחייבים נפרדים, וכמו שמצינו בכמה סוגיות שעושה מעשה אחד ומתחייב על זה מכמה איסורים כיון שנחשב לכמה מחייבים.

אכן נשאל על כך הג"ר מאיר גריינמן מח"ס תשובות וכתבים, ואמר שגם התוספת בענין לשה"ר היא מדבר החזו"א, והוסיף הגר"מ שכי"ב שמע מהחזו"א שהמקיים שאר מצוות שבין אדם לחבירו כגון מצות 'שכרו' אין נחשב שמקיים נמי מצות 'ואהבת לרעך כמוך' ומצות 'זהלכת בדרכיו' וכיו"ב. וכן הוסיף הגר"מ שמה שמובא בשם הגר"א לפרש ענין 'דין וחשבון' שדין הוא על גוף העבירה וחשבון הוא על מה שביטל מן התורה בזמן העבירה (וכמו שהביא הח"ח שם), זהו לענין דיני שמים, אבל לענין שם הלאוין שעובר אין נחשב שעובר גם משום איסור ביטול תורה.

נושאים ונותנים

מה שהובא בגליונות הקודמים לזון בדברי רש"י משלי ג' ל' ז"ל, אל תריב עם אדם [חנם], להתלונן עליו. אם לא גמלך רעה, שעבר על המצוה הכתובה בתורה ואהבת לרעך כמוך, ומי שהוא רשע רשאי אתה לשונאו, עכ"ל. מדוע התיר רש"י לשונאו משום שעבר על מצות 'ואהבת לרעך'. כתב להעיר הרב אורי שחר שאין כוונת רש"י להתיר איסור 'לא תשנא את אחיך בלבבך', אלא כוונתו כעין לשון הגמ' שפחים ק"ג ב' תלמידי חכמים שבבבל שונאים זה את זה, שאין המכוון ששונאים ממש זה את זה, אלא שכל אחד עומד על דעתו ואומר כך לחבירו, הכי נמי כוונת רש"י שכשאחד עשה לו רעה ועבר בזה על 'ואהבת לרעך' וכמו דאיתא דעלך סני לחברך לא תעביד, מותר לו להראות לו את שנאתו עליו משום כך. [המשך העיון בדברי רש"י יפורסם אי"ה שבוע הבא].

שאלות ותשובות ופלפולה של תורה בעניני בין אדם לחבירו יתקבלו בברכה
בתיבות 'עומקא דפרשה' עם ציון על גבי המעטפה עבור 'כנישתא חדא',
עד יום א' בערב [בתיבות שבגבעה הדרומית ניתן למסור עד יום ג' בערב]
או בדוא"ל z3115.orange.net.il (בשבוע הבא המדור כרגיל).

מתבאר להדיא בדברי הראשונים, והוא ברשב"א ובריטב"א בברכות דף מ"ח ב', שכתבו בענין הברכה השלישית בברכה"מ שאין אנו אומרים באותו מטבע שתקנו דוד ושלמה, שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית והם היו מבקשים להעמיד המלכות ולהעמיד הבית ולהמשיך שלות הארץ עי"ש, ופשוט דכשנזכה לביאת המשיח ולבנין ביהמ"ק יחזור הנוסח כפי שתיקנו דוד ושלמה בשעתו. וכיון שמצינו בדברי הראשונים שמשתנה הנוסח בברכת המזון כ"ש שגם משתנה הנוסח בברכות שבשמו"ע. וגם זה מפורש בשו"ת התשב"ץ ח"ב סי' קס"א וז"ל, ובלא ספק שאין נוסח התפילה שאנו מתפללים היום כנוסח שהיו מתפללין בפני הבית, שאנו מתפללין שתחזור מלכות בית דוד למקומה ושיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו ושיתקבצו נפוצותינו, והם היו מתפללין שתתקיים מלכות בית דוד ושלא יחרב ביהמ"ק ושלא יגלו ישראל מארצם עכ"ל, וסיים שם התשב"ץ שכן כתבו המפרשים על נוסח ברכת בונה ירושלים בברכה"מ, וכוונתו לרשב"א והריטב"א הנ"ל, ופשוט דכשנזכה לביאת המשיח ולבנין ביהמ"ק יחזור הנוסח גם בשמו"ע כפי שהיה בזמן הבית כמש"כ התשב"ץ.

ובאמת מצינו דברים מפורשים בזה בס' בית אלקים להמב"ט (פרק סא) שהאריך בעניני סידור התפלות אשר נתפלל בזמן המשיח והתחייה, וכתב שהנוסח יתקון באופן של הודאה, כגון נודה לך ה' אלקינו על שתקעת בשופר גדול לחירותנו ונשאת נס וכו', נודה לך על שהשבת שופטינו כבראשונה, נודה לך על שהצמחת צמח דוד וקרנו הרמת, וכן כולן ע"ז הדרך, **יעויין שם.**

והעיר הרב משה הלר שמסתימת דברי המב"ט משמע שהנוסח ישתנה מעצמו ואין צורך לפסק של המשיח.

אכן יש לדון אם כ"ז שייך גם בשעה ששומע את שופרו של משיח, דהנוסח חוזר לכמות שהיה בזמן הבית, וא"כ מיד צריך לשנות ולומר הנוסח הנ"ל, או דהוא חידוש דין. **והרב דניאל גודשמיט** הביא בזה את החזו"א (על הרמב"ם הל' שחיטה פ"י ה"ג) שכתב, 'רבינא ור' אשי סוף הוראה, ואין לנו תורה חדשה אחריהם'. ולכא"ו עד שמשח בעצמו יגיד לשנות הנוסח, לא יהיה היתר לשנותו.

והשיב על כך הרב משה הלר דנראה מסברא דכל דברי החזו"א הם רק עד שיבוא המשיח. ועכ"פ גם אם נניח שצריך לשאול אותו מה לעשות אבל פשוט שהוא יענה שצריך לשנות את הנוסח, וזהו רק גדר שאין אדם רשאי לשנות דבר מעצמו. ומסתבר שלא יצטרכו לשאול אותו דכיון שזה נוגע לרבים בודאי הוא כבר ידאג לפרסם את הדבר שצריך לשנות הנוסח.

והרב אורי שחר פשט את האיבעיא דבעירובין מ"ג: מבואר שאליהו יבוא קודם המשיח וא"כ אין מציאות לשאלה בדין משיח שהגיע באמצע שמו"ע, שהרי אליהו יודיע שמשח מגיע למחר. וגם אם ירצה הדוחק לדחוק שלא יודיע על שעה מדוייקת מ"מ אליהו יתרץ קושייתו ואבעייתו [שהרי כ"ז שאין לנו ראייה מהש"ס מה לעשות בכי האי גוונא אין לנו לפסוק ע"פ סברא].

ועוד נראה, דהלא כתוב והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע וא"כ אין שום חסרון במה שמשח מגיע ומתפללים כלשעבר, ואדרבה בזכות זה המשיח הגיע כיון שהתחילו להתפלל והתחייבו להתפלל כנוסח זה ודווקא נוסח זה הביא את המשיח וזה פשוט.

ומה שכתב הרב אליעזר היון לתרץ (בגליון הקודם) שהמשיח עוד יתקל בפקפוקים בתחילה וכו' ולכן עדיין צריך להתפלל מהרה תצמיח, השיג הרב א. שחר דלא הועיל בזה ליישב שהרי עדיין ישאל השואל באופן שסרו הפקפוקים באמצע שמו"ע.

בשבוע הבא אי"ה
תתפרסם טבלת חברותות לזמן אלול הבעל"ט
נא לעדכן במשך השבוע, [עד יום חמישי בבוקר].

מאמר "זו הקרן בזוית" - המשך מעמ' 6

יותר מקרית ספר בכחצי ק"מ, נראים בזוית של 2.5 מעלות, שהם כנ"ל, עשר דקות איחור.

והנה מה שכתבנו זוית 2.5 מעלות שנותנת איחור של עשר דקות, הוא באופק קו המשווה, שם השמש זורחת באופן אנכי, אבל באופק ירושלים וסביבותיה, שהוא קו רוחב 32 מעלות, השמש זורחת בשיפוע נוטה אל דרום (וזהו דפירש"י הולך אל דרום, עירובין נ"ו.) בזוית 32 מעלות מהאנך, או 58 מעלות מהאופק, ונמצא שבעשר דקות תעלה השמש פחות מעלות ומתמידה אנכית, כפי גובה האופק ההררי מהמישור, ושיעור זה הוא לערך 85 אחוז מהעליה האנכית, וא"כ, לא 2.5 מעלות הן, אלא 2.125. ולפי הציוור לעיל במקום 24 משבצות צריך להיות 28, ובמקום 23 צ"ל 27.

[יש עוד אריכות בנושא וכן רישומים ואכמ"ל]

עושה מלאכיו... משרתיו - השגחה פרטית

לפני עשרים ושש שנים בכ"א אב התקיימה בכותל המערבי תפלת רבים לרפואתו והחלמתו של מרן הסטייפלער זצוק"ל. אלפי אלפי אנשים שפכו לבם כמים אולי יחוס עם עני ואביון וישארו לנו ה' את עמוד התורה והתפלה שימשך להאיר לנו את דרך ה'. ובאמצע התפלה יצא מרן אבני הכותל נחש שחור [או חום כהה] ונפל על כובע של אחד מהמתפללים הרב ז. שליט"א והוא עצמו לא שם לב ולא הרגיש כלל שנפל נחש על כובעו מחוזה עוצמת התפלה וההתלהבות בשפיכת הלב.

לפני שלשה שבועות ארע מקרה נורא ע"י נחש, כאשר ישיבה שלימה נסעו לעשות שבת התרוסמות מיוחדת עם הצוות של הישיבה בצפון, באזור מירון, וביום ששי אחה"צ הלכו שני נערים למושב סמוך כדי לטבול שם במעיין מים חיים, ובדרך ראו נחש, ונפחדו ביותר וברחו מהשביל המיועד להליכת בני אדם לכיוון הכביש ובאותו זמן בדיוק עבר בכביש רכב גדול שנסע בצורה פראית ופגע בהם ואחד מהנערים מת מיד, והשני נפגע קשה השי"ת ירפאהו ויחילמהו במהרה. נקל לשער איזה "שבת חזון" עברה על הבחורים היקרים, הישיבה הקדושה. פחד וחלחלה.

הקב"ה הולך אותנו במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב, כדי להראות לנו שהוא משגיח עלינו השגחה תמידית כל רגע ורגע בלי הפסקה כלל וכלל, כך מפרש מרן הצ"צ. כל השנה כולה מושרש בנו היטב כמה השגחה פרטית הקב"ה משגיח עלינו ומטיב עמו על כל נשימה ונשימה, על כל צעד וצעד, בכל עת ורגע ממש, עאל"ו בימי בין הזמנים שר"ל יותר מצוי היזק. הן מבחינה רוחנית שזה נורא על כל נוראות, והן מבחינה גשמית. כמה נדרש מאתנו יותר ויותר לחיות בהשגחה פרטית! כמה שנחיה יותר בחושי ה' אלו' מתהלך בקרב מחניך להצילך וגו', כך הקב"ה יותר יחוס וירחם עלינו וישמרנו מן השעות הרעות המתרגשות לבוא לעולם, שלא תבאנה, אלא אך טוב וחסד ירדפנו כל ימי חיינו.

זה ודאי מזכיר לכולם את הגמ' הידועה על רבינו הקדוש, שכל זמן שהציבור התפללו רבי ח'י, עד שהשליכה אמתו של רבי את הכד בקול נפץ ורעש גדול ואז השתתקו רגע מהתפלה ונח נפשיה דרבי.

מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א הראה לי ספרי בפי' ואתחנן ששם מפורש להדיא שאילו כלל ישראל היה מתעשת ושם לב מה קורה כאן, ומתעצם בתפלת רבים על משה רבינו שימשך לחיות ויכנס לארץ, למרות שהיה גזר דין עם שבועה שלא יכנס לארץ, בכל זאת תפלת רבים היתה מועילה והיה נכנס, אבל משה רבינו לא יכל להגיב לעם ישראל במפורש, וניסה וקוה שהם יגיבו לבד ויתפללו, אבל הקב"ה

מוגש ע"י:

ארגון "משובב נתיבות"
מרכז להצלה רוחנית

הוסיא

איתא בב"ק צת. ואמר רבה השורף שטרו של חברו פטור, ומסק' הגמ' אמר אמימר מאן דדאין דינא דגרמי (ר"מ היא) מגבי ביה דמי שטרא מעליא, ופירש"י - כל השטר שהרי גרמו להפסד. ומבואר בתוס' ב"ב כב. דה, זאת וכן בפסקי הראש, ש"ב"ק פ"ט יג דבעינן שהוא עצמו עושה ההיזק וברי היזקא, א"נ שההיזק נעשה מיד, אז דיינינן דינא דגרמי, אבל בלא"ה פטור שהרי הוא לא מזיק ממונו של חברו אלא מעשיו גרמו להיזק שיבא.

ויש לעיין טובא במאי מיירי הכא כדי שהשורף שטרו של חברו יתחייב, שהרי השטר הוא רק אפסרא דחוב וכששורף השטר עדיין החוב קיים, והלווה חייב לשלם ואינו יכול לומר איני רוצה לשלמו בלא שטר משום שאינו חפץ לשמור השובר, כמבואר בחו"מ נד ס"ו. וא"כ בשעה ששרף השטר אינו ברי היזקא, וגם אין הנזק נעשה מיד, והיאך אמרינן בגמ' דלמאן דדאין דינא דגרמי חייב [וכן נפסק בשו"ע סי' שפו ס"ב ללא ביאור במאי מיירי].

ואין לומר שמיד נשרף השעבוד והוי ברי היזקא ומיד, דהא מבואר ברמב"ן בקוני' דד"ג שהשורף שטרו הוה כגוזל כיס חברו, ז"א דההיזק הוא בחוב עצמו ולא בשעבוד, וצע"ג.

הרב מרדכי ואקנין

נושאי הגליונות הבאים

שופטים - מלחמת מצוה
כי תצא - לא ילבש
כי תבא - השגת גבול
נצבים - ובחרת בחיים

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא וטל' בדוא"ל: gal200@neto.bezeqint.net או בתיבות "עומקא דפרשה": בכניסה לאוצה"ס "בית יוסף" רח' שד"ח. בג. הדרומית, ביה"כ"נ בית תפילה נתי"מ 75. ביה"כ"נ משובב נתיבות, נתי"מ 90. אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים. ד"ת בדפים בכת"י ברור מתקבלים עד יום א' בלבד. בדיסק ובמייל יש להעביר עד יום ג' בלילה.

גליון קנ"ז - פר' ראה

יוקדש לתורתם של בני הישיבות הגדולות נ"י בעניני שליחות

חידו"ת בכתב ברור באורך של 1 וחצי עד 3 עמודי דפדפת. [או מוקלד בדיסק, עד 700 מילים] יש להעביר בצירוף שם מלא ושם הישיבה, בתיבות באוצה"ס ובג. הדרומית. בברכפלד אצל האחראי בישועת דוד. עד יום ראשון כ"א באב, והמקדים משובב. החידו"ת המתאימים לפרסום ייבחרו ע"י המערכת.

לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות, בכל ערש"ק

יש לשלוח בקשה לכתובת: gal200@neto.bezeqint.net

המעוניינים להשתתף ולכתוב בקביעות נא לפנות לטל' 050-4122753

ברגע האחרון!! לפני שיהיה מאוחר

ארגון משובב נתיבות
מרכז להצלה רוחנית
057-3133330 057-3102044/8/9 057-3140000

תכנית "שמח תשמח" הלוואות בפריסה של 200 תשלומים

לפרטים: הרב א. ארנפורינד 050-4150605

למען עתיד ילדיך

הקופה שגדולי הדור סומכים וממליצים עליה
תורמים לעניי העיר ורואים ישועות

